

SZAKOLCZAY LAJOS

Utazások

Egy korty boldogság
a 80 éves Kalász Mártonra

Marcival Kolozsvárra Kós Károlyhoz (1976)

Kalász Mártont olvasóként és tisztelőjeként már legalább két évtizede ismertem (Vigilia, Jelenkor, Hajnali szekerek), de személyesen csak a hetvenes évek közepén az Új Írás szerkesztőségében futottunk össze. Olyannyira, hogy szerkesztőként talán össze is ragadtunk. Együtt sírtunk és nevtünk, együtt kötöttek a lábunkra – kiprovokáltak? – útilaput. 1976 nyara mindkettőnk számára a bőség kosara volt. Ha nem ugrunk el, talán a ránk ömlő élmény tonnája agyonlapított volna bennünket.

Elugrottunk, de csak olyannyira, hogy a találkozások és élmények adta súly – paradox – ne teherré, ám röptető szárnyává váljék. Marci mondja, hogy Kós Károlyt, a szent öreget nagyon tiszteli, szívesen kezeti is szorítana vele, de nem tud bejutni hozzá. Minthogy én 1973 vége óta, ekkor ülte Károly bácsi 90. születésnapját, ki tudja, milyen szerencse folytán bejáratos voltam a Rákóczi úti – előttem mindig is a sztánai Varjúvárat megtestesítő – házba, örömmel lettem barátom kísérője.

Asszonyostul autóval (barátom a volánnál) fölkerekedtünk, és irány Erdély! Természetesen Kolozsvár volt a végcél, de az odáig vivő nagy kanyar sok mindent megengedett. Azt is, hogy ide-oda bekukkantsunk. Akkor még mindketten az első házasság édes-keserű kenyerét ettük, s nem is sejtettük, hogy ez a komisz valaha jobbá is fog változni. Jómagam a lyukakat udvarlással töltöttem. Ezért is kaptam ölbe az asszonyt Temesvárt, és indultam vele fölfelé futva a templomhoz vezető ama híres, kétszázvalahány grádicsból álló lépcsősoron, amíg össze nem rogytam.

Ez a kivagyiság, az akasztófa alatt lévő ember nyújtózkodása mint emlék mindmáig megmaradt bennem. Azt nem tudom, hogy Marci akarta-e feleségét ilyes fogásokkal magához édesgetni. Fiatalok voltunk, bohók voltunk, faltuk az élményeket, és a várva várt kolozsvári ünnep is elérkezett. Telefonon azzal jelentkeztem be Károly bácsinál, hogy egyik barátommal egy röpké időre szeretnénk meglátogatni. Csak bekukkantunk, és nem zavarunk tovább. Gyertek vacsorára (ha jól emlékszem, délután hatra szólt az invitálás), mondta a szent öreg.

Majd kiugrottunk a bőrünkéből, hiszen barátom kérése teljesülni látszott. Ahogy illett, folyóiratokkal és könyvekkel megpakolva becsöngettünk a kis dombon lévő portára. Jómagam Kós Károlyt bibliai jelenségnek tudtam, olyan apostolnak, aki azért vette gondjába a romániai magyar kisebbség sorsát, hogy a közösség üdvözüljön.

Kenyérszaporító is lett volna? Csak építő! A Trianon után szegénynek-kifosztottnak maradt övével rakta a téglát, hordta a maltert, mert úgy vélte, a teremtés (a munka) – erkölcs. Önmagunkat és az országot, a kiebrudalt nemzetrészt kell fölépíteni. Író, szerkesztő, képzőművész, építész, politikus, mezőgazda volt. Ahová lépett, lásd a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumot, ott virágok nyíltak.

Az egész este, mese, mese, meskete, történetek elmondásával és anekdotázással telt el. A politika, a nemzetiségi sors, a magyar író helyzete (Romániában és Magyarországon), a küzdelem mint a megmaradás egyetlen hatásos formája mind-mind szóba került. A bölcs öreg élvezte az „idegenek” komoly és itt-ott humorral teli megnyilatkozását. De inkább – aki ismerte az *Az országépítő* írójának szófukarságát, annak hihetetlenül hangzik – ő beszélt. Szokatlanul vidám volt. Búcsúzni akart volna? Nem tudtuk a nevetésünket magunka fojtani, amikor a padláson lévő koporsót emlegette, amelyben az egerek zörgetik a száraz babot.

A két németből lett nagy magyar, Kós Károly és Kalász Márton arcát néztem, amint átszellemült derűvel – az udvariasság zárt bicska – magukban hordták a szenvedéssel teli megtett út fájalmait. Szavak nélkül is nyilván ugyanazt gondolták: a választott hazához és a választott nyelvhez való hűség a legszelídebb fegyver. Megmagyarázhatatlanul botor voltam, amikor – úgy tizenegy óra tájt – az óramra pillantottam, hiszen a vacsora után még egy találkozót beszéltem meg valakivel. Károly bácsi észrevette a „félreplántást”, s be kellett vallanom a „bűnömet”. „Kivel? Avval a nyolcvanéves taknyossal akarsz találkozni, ő még ráér” – mondotta. Így maradtunk még pár órát.

Az óra nemcsak az egyet, de talán a kettőt is elütötte, amikor szedelőzködni kezdtünk. Nemcsak nekem volt halhatatlan élmény ez az este, aki többször

találkoztam Károly bácsival, ám Marci barátomnak is. Nem csupán kezét foghatott a szent öreggel, de szíve kalitkájába zárhatta azt a madarat – a minden zsarnokság ellen némán is tiltakozót –, aki példa és magatartás, egyenes gerinc és törhetetlen hit letéteményese volt. A meg nem adás szimbóluma.

Az élet, úgy látszik, akkor jó, ha kitervelt és váratlan egyetlen gomolyaggá áll össze benne. Nem volt elég a kolozsvári jóból? Mit akarunk még? Mit? Kós Károly után Szilágyi Domokost! Kérdezgettem ottani barátaimat, hogy van Szisz, meg lehet-e látogatni? Azt felelték, nem nagyon. Minthogy szerettem őt, s megnyilvánulásai (találkozások, dedikációk, levelek) alapján alighanem ő is szeretett engem, másnap nem haboztunk a monostori negyed felé fordítani szekerünk rúdját.

A lépcsőházban már majdnem sötétedett, sokáig nyomtuk a csengőt, de senki nem jött ajtót nyitni. Már-már fölhagytunk kísérletezésünkkel, amikor egyszer csak Szisz fürdőköpenyes alakja megjelent az ajtóban, az arca gyöngyözött. Ölekezés. Nézésemből mit olvasott ki? „Lajos, nem sírtam, egy hétig a tömbben nem volt meleg víz, az egész család most fürdött. Gyertek be! Nem akartok megfürdeni?”

Marci feleségemmel és az asszonyom is nemet mondott. De én a szíves invitálásra kötélnek álltam. „Én igen.” „Jaj, de jó, mindjárt hozom a törülközőt” – felelte csontsovány, lepkesúlyú barátunk. Amíg én fürödtem, a többiek a szobában diskuráltak. Hogy megdöbbsenek-e – én Krisztust láttam benne – az ágyon fekvő élő-holt korpuszon? Nem tudom. Bennem mindmáig így maradt meg a megfáradt pihenő képe: Szisz a Golgotán. Gondoltam volna – nem gondoltam –, hogy pár hónap múlva temetni fogjuk barátunkat a Házsongárdban? Az Egyetemek Házából – ott volt Szisz fölraivatozva – nyolcan (köztük Csoóri Sándor, Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Szilágyi Pista) hoztuk ki vállunkon a koporsót a gyászhintóra.

1976 nyara tehát Marciba is beleégetett olyasvalamit, ami nélkül nem ember az ember: az egymásba kapcsolódó szeretetlánc fontosságát.

Nagy Gáspárral Stuttgartba Marcihoz (1994)

Húsz év sem telt el, s ezúttal nem Marcival, hanem Marcihoz mentünk. Ti. a Stuttgarti Magyar Intézetnek ő volt az igazgatója. S az igazgató úr épp hatvanadik születésnapját ünnepelte. A hűséges feleség,

Filippinyi Éva szervezte a meglepetésszerű látogatást. Az új asszonyok, úgy látszik, jól söpörnek – mellettem a kocsiban feleségem, Faragó Laura, elől Nagy Gáspár s a kormánynál asszonya, Szabó Márta –, s ezért tiszta az út. Természetesen, ugyan a szívjóság kancsói tele, nem üres kézzel mentünk.

Filippinyi Éva válogatásában a Magyar Bibliofil Társaság elegáns tipográfiával és szedéssel kiadott egy ünnepi könyvet (*Próba*). Evvel leptük meg barátunkat. Örömmel és nagy gyönyörűséggel bíbelődtem az előszó megírásával, hiszen a *Rejtőzés fohászaiban* benne kell lennie a költő egész lényének is. „Fegyvere? Bölcs mindent-tudás és alázat. A természetben – hát még a társadalomban – nem remeghet úgy meg egyetlen fűszál, hogy létezésének parányi csodája ne az egészet visszhangozza.” A hely szelleme – Stuttgarthoz közel Tübingen – ugyancsak hatással volt, van eme líra épülésére: a Hölderlin által meghúzott néma harangok barátom lelkében (filozofikus gondolkodásában) ugyancsak visszhangoztak.

A *Próba* előszava után, szintén ünnepi gesztusként Nagy Gáspár verse áll: *Mérhető időtlenség – Kalász Mártonnak barátsággal a hatvanadikra*. Gazsi biblikus talárjában nemcsak a barátját ölelte magához, ám a szülőtte föld gyermekkori ízeivel fűszerezve az egész mindenséget. „mikor az első csöndítés már / szeptemberi harmatra téved / mikor nappal / fecskéket gyűjt az ég / éjjel meg hullongó csillagokat, / megyünk szegény apámmal / a hegyi kápolna iránt / mulaszthatatlanul »bucsuzkodva« / mert Kisasszony napján ki eleven / s imát tudó láthatja faragott / parasztkéket / a belső kéket / mérheti a pincelábához / életét a teli hombárból kiömlő / marék búzához / mosolyát / az Anya és a Fiú mosolyához.”

Istenem, amikor Bérbaltavár szülőtte az idősebb kortárs hatvanadik születésnapját köszöntötte, eszébe jutott-e – hogyan jutott volna, hiszen tele volt derűvel és életkedvvel –, hogy ő nem éri meg a hatvanadikat? Minduntalan ez motoszkal a fejemben, amikor ezt a kis visszaemlékezést írom. Pedig nem a meggyötört, halálos betegséggel sebzett arcot kéne látnom magam előtt, hanem azt a mosolyosat, amely beragyogta a kilométerek százát csak úgy nyelő kocsit. Mi a hátsó ülésen Laurával virgonckodtunk, Gazsi meg a szigorúan csak a kormányrúdra és a betonszalagra figyelő felesége mellett (Márta mindvégig szótlan volt) csak úgy röptette, általában az én gúnyolódó szövegemre felelve, ékes rakétáit. Mikor a sziporkázás

közben kezdett ellanyhulni, ébresztgettem benne az erőt. „Gondolj Filippinyi Éva gyönyörű bokájára!”

Szegény felesége csak tűrte az efféle beszólásokat. Ma is piruló arccal kérek bocsánatot szemtelenségemért. Fiatalok voltunk, zabolátlanok voltunk, a sokórás utazás mindent kihozott belőlünk. S amikor a német város elegáns negyedében, az ottani Rózsadombon megállt az autó, senki sem tudta, hogy mely égből és minő okból pottyant oda. Barátunk meglepődve halotta a kerítés mögül kitekintő apósától, Zoli bácsitól: „Marcikám, keresnek!” A felelet: „Ki a csuda?” Közelített a kocsihoz, de mi lebújva csak továbbfeszítettük kíváncsiságát. S amikor kikászálódván meglátott bennünket, könny szökött a szemébe. Gondolni se merte, hogy a két dunántúli csavargó azért veszi nyakába a hosszú utat, hogy leróhassa tiszteletét az idősebb pályatárs előtt.

Innentől kezdve elszabadult a pokol. A meghívott, jobbára csokornyakkendő vendégek – barátok, tisztelők, „hivatalos” köszöntők – csak bámultak a meszsziról jötték furcsa viselkedésén. Örömmünkben – nem tudtuk, hogy hol a helyünk? – föl akartuk fordítani a házat. A fáradtabbak már éjfél után ágyba kerültek, de mi – egy-két erősebb, dalt bíró kitartóval – hajnali négyig-ötig végigénekeltek a „slágerlistát”. Opera, operett, népdal, táncdal, vallási dal, mozgalmi dal, katonanóta, magyar nóta, mind-mind sorra került.

A danászásban különösen Filippinyi Zoli bácsi volt segítségemre. Torkaszakadtából fújtuk. Ha jól emlékszem, zárásként a *János vitézből* a Francia királylány dalát énekeltem, Zoli bácsi legnagyobb örömére.

Másnap a stuttgarti modern múzeumban voltunk, és kiruccantunk a Neckar mellé, hogy megtekinthesük Hölderlin ama híres toronyszobáját. Minthogy zárva volt az emlékház, csupán a hozzá illő klasszikus csöndet, az ének némaságát hallottuk.

Hűsz év hamuja ül stuttgarti kiruccanásunkon.

Ám Nagy Gazsi versét, a *Holdfénygolf*ot olvasva – mottója: *egy utazás villanása* – földéződik ama nem mindennapi út. „Marcitól jövünk / »német erdők felől« / mondaná és tán írta is / örült rohanás túlevelű / osztrák erdők között / még látszanak a rétek / a táj koponyájába / nullásgéppel benyírt / zöld kockák / de rögtön este lesz / majd újból / látszanak a sárgán / izzó szeptemberi éjszakában. / Reflektor nélkül is / földöntúli vad fényben / hull át az erdők / fölött a Hold mint valami / pompásan megütött golfabda / s landol a rétek fókuszában / téveszthetetlenül / mert Istené a szándék / és az égi taps / majd a hirtelen ránk zuhanó / kéksötét is a sors-kanyarban. / »Holdfénygolf« – kiszólsz / a rohanó autóból s aztán / hátra is az éneklő L-eknek / hogy a copyright-ot adják át neked / talán engedik talán. / mert még boldogok szerelmeseik.”

Marci hatvanadik születésnapján. Balról: Nagy Gáspár, Szabó Márta, Filippinyi Éva, Faragó Laura, Kalász Márton és Szakoleczay Lajos (Stuttgart, 1994. szeptember 12.)